

2. Циганенко-Дзюбенко І. Ю., Кірейцева Г. В., Герасимчук О. Л., Скиба Г. В., Хоменко С. В. Особливості планування та реалізації моніторингу малих річок в умовах урбанізації та військових дій. *Науковий вісник ХДУ*. Серія: Географічні науки. 2024. № 21. С. 28-34. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2024-21-4>
3. Бек У. П., Гатала В. В. Про роль місцевих громад у механізмах контролю екологічної політики. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2023. № 37. С. 84-88. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7944354>

УДК 911.52:332.3(477.51)

ГЕОЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТУПИЧІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Католік Є. О., здобувачка вищої освіти спеціальність Екологія,
Яковенко О.І., (науковий керівник), канд. біол наук, старший науковий
співробітник доцент кафедри екології, географії та природокористування,
НУЧК імені Т.Г. Шевченка,
вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів

Проблема геоекологічної оцінки структури землекористування є надзвичайно актуальною для сільських територіальних громад Чернігівського Полісся, які поєднують значний природно-ресурсний потенціал із нагальними екологічними загрозами. Тупичівська міська територіальна громада Чернігівського району є показовим об'єктом дослідження, оскільки відображає типові для поліської зони процеси взаємодії сільськогосподарського, лісового та гідрологічного компонентів ландшафту в умовах трансформації землекористування та постокупаційного відновлення.

Метою роботи є геоекологічна оцінка структури земельного фонду громади та характеру його взаємодії з природними ландшафтними компонентами. Методологічну основу становлять геоекологічний аналіз, методи оцінки ступеня антропогенної трансформації ландшафтів, статистичний та картографічний методи.

Тупичівська ТГ розташована на півночі Чернігівської області в межах Поліської низовини, що визначає специфіку природних передумов формування земельного фонду. Загальна площа громади становить 292,12 км² (29 356,16 га); клімат помірно-континентальний із достатнім зволоженням: середньорічна кількість опадів – 614 мм, відносна вологість у зимово-осінній сезон досягає 84–89 % [1].

Структура земельного фонду громади відзначається виразною домінантою сільськогосподарських угідь: їхня частка становить 80 % (23 445,91 га), у тому числі орні землі – 62,4 % (18 322,23 га), пасовища – 17,5 % (5 123,68 га). Значну частку займають ліси та лісовкриті площі – 16,7 % (4 889,4 га). Землі під водою становлять лише 97,7 га, землі заповідного фонду – 1,58 га [1]. Таке співвідношення відображає загальну для поліської зони тенденцію поєднання

інтенсивного сільськогосподарського освоєння з відносно збереженим лісовим покривом.

Грунтоутворюючі породи представлені лесом, лесовими суглинками, водно-льодовиковими відкладами глинистих пісків і супісків, що зумовлює унікальне для північної Чернігівщини поєднання типів ґрунтів – від дерново-підзолистих і дерново-середньопідзолистих до темно-сірих опідзолених, вилугованих чорноземів, лучних та лучно-болотних [1].

Висока строкатість ґрунтового покриву диверсифікує можливості землекористування, проте одночасно ускладнює вироблення єдиної агроекологічної стратегії та вимагає диференційованого підходу до нормування антропогенного навантаження.

Гідрологічний каркас громади представлений двома малими річками. Крюків (Крюкова) – права притока Снову (басейн Десни), довжина 32 км, площа басейну 235 км²; її заплава майже повністю осушена, а річище розчищене та функціонує як водоприймач осушувальної системи. Замглай – права притока Десни (басейн Дніпра), довжина 26 км, площа басейну 492 км², бере початок з болота Замглай [1].

Меліоративна трансформація зони р. Крюків суттєво вплинула на гідрологічний режим ландшафтів, зменшивши їхній природний буферний потенціал і підвищивши ризики забруднення підземних вод при агрохімічному навантаженні.

ПЗФ громади представлений двома об'єктами місцевого значення. Тупичівський парк – парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва площею 3 га на південь від с. Тупичів – налічує 120 видів дерев, зокрема клен гостролистий, дуб звичайний, ясен американський та ясен ланцетний. Ботанічний заказник «Тупичівська Дача-I» площею 324 га на північ від с. Тупичів охороняє лісовий масив із цінними насадженнями сосни різного віку з домішкою берези повислої і вільхи чорної. Загальна площа об'єктів ПЗФ становить лише 327,58 га, або менше 1,1 % площі громади, що є критично низьким показником для поліського типу ландшафту [3].

Ключові геоекологічні загрози у сфері землекористування пов'язані з кількома взаємопов'язаними чинниками. Скидання органічних відходів Ковальовського спиртозаводу безпосередньо в озеро Ковальське спричинило локальне забруднення поверхневих і підземних вод, яке посилюється через відсутність централізованої мережі водовідведення в більшості населених пунктів – стічні води некеровано потрапляють у ґрунт і водотоки. Надмірна інтенсивність рубок у Городнянському лісництві веде до деградації лісового покриву й підвищеної пожежної небезпеки лісів і торфовищ, а застосування агрохімікатів на ґрунтах легкого гранулометричного складу сприяє їх міграції у підземні горизонти.

Окремим і принципово новим типом екологічної деградації є руйнування сільськогосподарських угідь унаслідок бойових дій та російської окупації 2022 р. [1, 2].

Позитивним геоекологічним чинником є відсутність великих промислових підприємств, що обумовлює відносно сприятливу загальну екологічну ситуацію. Наявні лісові масиви (17 % площі) з переважанням сосни, берези, осики, клена, вільхи, тополі та дуба формують вагомий екологічний каркас і є основою для розвитку рекреаційних функцій ландшафту [1, 2].

Геоекологічна оцінка структури землекористування Тупичівської ТГ засвідчує суттєву незбалансованість між площами сільськогосподарського освоєння (80 %) та природоохоронно-буферних категорій земель (менше 1,1 % ПЗФ) при відносно сприятливому базовому стані ландшафтів, характерному для поліської зони.

Першочерговими завданнями оптимізації структури землекористування є впровадження водоохоронних зон вздовж річок Крюків та Замглай, розширення площ ПЗФ шляхом надання охоронного статусу цінним лісовим масивам, а також розроблення комплексного плану просторового розвитку громади з урахуванням екологічних обмежень землекористування.

Список використаних джерел

1. Аналіз умов місцевого розвитку Тупичівської міської територіальної громади (Додаток №1 до Стратегії розвитку Тупичівської ТГ на 2025–2027 з перспективою до 2034 р.). *Програма USAID «DOBRE»*. Тупичів: Тупичівська сільська рада, 2024. 70 с.
2. Стратегія розвитку Тупичівської сільської територіальної громади на 2025–2027 роки з перспективою до 2034 року. *Програма USAID «DOBRE»*. Тупичів, 2024. 52 с.
3. Регіональна схема екомережі Чернігівської області. *Головна – Чернігівська обласна рада. Новий офіційний веб-портал*. URL: https://chor.gov.ua/images/Razdely/Norm_docum/Rishennia/7_sklykannia/8_s_essiya/Regionalna_shema_oblasti.pdf (дата звернення: 14.02.2026).

УДК 502.3:504.5:574(477)

ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Кузик І.Р., доктор філософії (PhD), доцент,

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка,
м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2

Повномасштабна війна, що триває з лютого 2022 року, завдала Україні безпрецедентних збитків не лише в людському, економічному та інфраструктурному вимірах, а й в екологічній сфері. Деокупація територій відкрила новий етап державного будівництва, водночас виявила масштабну екологічну кризу, що потребує системного підходу до природокористування. Геоекологічні проблеми деокупованих регіонів не є локальними наслідками бойових дій – це комплексне порушення взаємозв'язків між літосферою, гідросферою, біотою та антропогенними системами. Відновлення цих територій